

N:o 237.

Af herr **K. H. Branting**, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition om godkännande af förslag till öfverenskommelse mellan svenska staten, å ena, samt Luossavaara-Kiiruna-vaara aktiebolag med flera, å andra sidan, angående viss grufegendom m. m.

Jämför man det förslag till uppgörelse mellan staten och Grängesbergbolaget, som i fjol förelades Riksdagen och då afslogs, med det i år af Kungl. Maj:t framlagda nya förslaget, så blir totalintrycket, att statens intressen vunnit afsevärdt på att 1906 års Riksdag gaf rådrum till förnyade underhandlingar från delvis förändrade utgångspunkter.

Redan vid remissen af fjolårets kungl. proposition tillät jag mig framhålla som den väsentligaste invändningen, att staten först efter 50 år skulle tillträda då kvarvarande malmrikedomar; »det hade varit önskvärdare att en uppgörelse kunnat träffas på sådant sätt, att redan på ett tidigare stadium kunnat inträda någon delaktighet för staten, och en delaktighet, som icke sedermera behöfde återbetalas». Och i motion n:o 168 om skrifvelse för fortsatta förhandlingar »i syfte att återvinna på för båda parterna antagliga villkor dessa naturtillgångar åt staten» — hvilken motion samlade 99 röster i Andra Kammaran — fullföljdes denna tanke så, »att en lösning bör eftersträvas, som tryggar åt staten en vida tidigare besittningsrätt till malmfälten, helst med andel i afkastningen redan före bolagets afträdande af sin egendom, men som ändå lämnar bolagen sådana ekonomiska fördelar, att ingen med något fog skall kunna säga, att de blifvit annat än fullt honnett behandlade af de svenska statsmakterna».

Det nu framlagda förslaget rör sig om den måttligare och mera öfverskådliga tiden af 25 år, eventuellt 35, ehuru visserligen statens

äganderätt sedan gäller blott *hälften*, medan år 1906 det var fråga om det hela efter 50 år. Den malmkvantitet, som bolaget får utfrakta, har i motsvarande grad minskats, då man lyckligtvis stannat vid de 3, respektive $\frac{3}{4}$ millioner ton, som äfven i fjolårets proposition förutsattes skulle i medeltal uttagas från Kiirunavaara och Gellivare. Någon farhåga för att staten skulle komma till ett väsentligen sköfladt bord kan alltså nu icke gärna uppstå. Staten erhåller omedelbart, som underlag för eventuell svensk malmförädling, ägande- eller nyttjanderätt till värdefulla malmtillgångar, som nu tillhöra bolaget. Redan från början erhåller staten någon delaktighet i bolagets vinst, utan att denna skall längre fram återbetalas. Fraktaftalet är förmånligare, både genom att det ej binder för en så aflägsen framtid och genom att den garanterade minimiinkomsten höjts från $4\frac{1}{2}$ till 5 procent af anläggningskostnaden. Äfven den för öfrigt principiellt alldeles förkastliga och hart när grundlagsvidriga bestämmelsen, att bolagets beskattning för inkomst och förmögenhet skulle beräknas som från en lägre punkt än den riktiga på en eventuell progressiv skatteskala, är åtminstone så till vida förbättrad, att man nu satt denna punkt där det rikaste bankbolaget kommer att stå, med de i fjol föreslagna maximibeloppen af resp. $1\frac{1}{2}$ och 30 millioner kronor som minima.

Det må sålunda gärna medgifvas, att statens fördelar af den nu ifrågasatta uppgörelsen blifva i flera afseenden beaktansvärda. Att också bolagens vinst blir stor, behöfver icke särskildt framhållas. Sant är, att staten å andra sidan afhänder sig den möjlighet att pålägga exporttull, som visade sig vid förhandlingarna om den tyska handelstraktaten vara ett så ifrigt eftertraktadt bytesobjekt. Men i det läge, hvari denna sak nu kommit, synes den möjligheten ändå ej vara synnerligen mycket att bygga på.

Ett skäl om icke till afslag så dock till uppskof ligger däremot onekligen i de betänkligheter, som med fog kunna framställas mot att lösa denna fråga ensamt för sig, utan samtidig uppgörelse med öfriga gruffältsägare i Norrbotten, bland hvilka ju just i dagarna Svappavaarabolaget gjort sig påmint. Det nu föreslagna aftalet kommer, därest det bifalles, nog att bilda prejudikat vid statens, som jag hoppas, fortsatta sträfvan att åt nationen i dess helhet återvinna dess genom en alltför liberal lagstiftning förlorade rikedomar. Med styrka kan då göras gällande, att hvad som ansetts bära medgifvas det rika och starka Grängesbergsbolaget icke heller bör förvägras andra malmspekulanter. Till hvilka konsekvenser detta kan leda, torde för ögonblicket vara vanskligt, att icke säga omöjligt, att öferskåda. Obestriddligen ligger i detta förhållande ett mycket vägande skäl för att uppskjuta *hvarje* slutligt afgörande tills någon utred-

ning i detta hänseende föreligger. Och något skäl, hvarför statens ställning gentemot bolagen skulle vara svagare ett år härefter än nu, torde icke kunna påvisas.

Ur denna synpunkt skulle jag alltså för min del med jämnmot se, att Riksdagen lämnade frågan i år oafgjord. Men då jag icke vågar räkna på ett sådant uppskof, vill jag i stället framhålla, att förslaget för att öfver hufvud kunna af Riksdagen bifallas dock i hvarje fall måste på en afgörande hufvudpunkt fullständigas.

Det yttersta och bärande syftet med hela denna uppgörelse om norrbottniska malmrikedomar får väl nämligen anses ligga icke i de visserligen beaktansvärda fördelar, som både staten och bolaget kunna vinna för den närmaste tiden i sammanhang med en ökad malmbrytning, utan däri att rättelse sker i ett ödesdigert missgrepp, i det dessa oerhördt värdefulla naturtillgångar, hvilka rätt använda kunde ge med tiden en ryggrad åt nationens hela ekonomiska lif, återföras i det allmännas besittning. Men förhåller det sig så, då måste också en hufvudfråga vid aftalets bedömande blifva denna: Är det så uppgjordt att det verkligt tryggar detta återvinnande?

Civilministern lägger i sin sammanfattning tyngdpunkten vid att staten kommer att bli ägare till hälften af Kiirunavaara och Gellivare. Hur det går med den återstående hälften gör honom tydligen föga bekymmer. Han betonar uttryckligen, att staten i framtiden kan »efter sig företeende förhållanden begagna sig af sin lösningsrätt eller ej», och han finner t. o. m. en fördel däri, att staten först efter en grundlig värdering »behöfver bestämma sig för inlösningsen».

Blott denna frappant kyliga ställning gentemot det slutliga statsförvärfvet af dessa naturrikedomar kan också i själfva verket förklara det eljest obegripliga faktum, att Kungl. Maj:t vid aftalets uppgörande icke synes ha lagt någon särskild vikt vid att en inlösen till staten blefve verkligt betryggad äfven under olika konjunkturer.

Den inlösningssumma, som anförts, är beräknad efter 3 kronor nettovinst per ton, och den uppgår till den enorma summan af 140,625,000 kronor. Med andra ord: sedan staten ordnat det hela så, att bolagets vinst genom den väldigt ökade brytningen årligen ökats med åtskilliga millioner kronor, sedan sålunda aktieägarna i Grängesbergsbolaget under åtminstone 25 år så godt som garanterats ränta på ett kapital, mångfaldigt större än hvad de insatt, skulle staten till sist sluta sin uppgörelse med bolagsmännen genom att betala dem kontant detta mångfaldiga kapital. Hvad man må säga om en sådan uppgörelse, icke kan det påstås, att svenska staten därvid förfarit med hård hand mot bolaget. Den tjänst detta en gång gjorde

svenska intressen har det då fått återbetald med räntor och räntors räntor.

Mot detta skall jag emellertid icke resa någon invändning. Förhållandena äro sådana, och rikedomarna i Norrbotten lyckligtvis så stora, att de medgifva mycken frikostighet. Men väl synes det mig att någon *gräns* i all rimlighets namn bör sättas, öfver hvilken denna frikostighet dock icke bör tillåtas gå.

Om konjunkturerna på järnmarknaden på 1920-talet äro sådana, att malmen i stället för 3 kronor ger en nettovinst af t. ex. 6 kronor — och ingen torde vilja på allvar bestrida, att icke detta mycket väl kan bli fallet — då blir det ju icke längre med 140, utan med 280 millioner kronor som svenska staten skulle lösa sig till bolagets hälft i bergen. Vinsterna under den långa följd af år ha då varit kolossala, medan statens anpart hållit sig vid de fixerade beloppen. Trots att sålunda aktieägarna fått igen sitt kapital ännu mångfaldigt flera gånger, skulle staten till sist betala dem, för att få malmberget i sin ägo igen, den svindlande summan af 280 millioner kronor, sjufalt det nominella kapital, som utgör deras insats.

Sådant är ju orimligt. Resultatet blir, att ingen inlösen kommer i fråga. Ju rikare afkastning, desto säkrare får staten *icke* i sin ägo bolagshälften af malmrikedomarna. Det blir för dyrt. I stället skall en grupp kapitalister fortsätta att för obestämd tid framåt draga en rent oskäligen vinst ur en naturtillgång, om hvars karaktär att vara nationens gemensamma tillhörighet meningarna vid den tiden helt visst äro ännu klarare och mera stadgade än nu.

Man må icke invända, att äfven för dessa summor finnas tillgångar ur själfva statsvinsten på malmbrytningen, blott man väntar tillräckligt. Det är sant, att summan af royaltyn och järnvägens vinstökning springer upp till väldiga belopp, om man tänker sig dessa inkomster år för år lagda å sido och växande med ränta på ränta. Enhvar förstår dock att så icke kommer att ske. Staten behöfver helt visst omedelbart använda åtminstone en stor del af de icke alltför öfverdrifna summor, som de närmaste årtiondena komma att tillfalla den från malmexporten.

Man må icke heller invända, att, om malmpriset stiger, statens hälft i berget blir desto mera värdefull. Detta är sant, men det skaffar icke öfver den andra hälften. Tvärtom blir det då en stark anledning att fortsätta med det hälftenbruk, som då ger staten goda årliga vinster, men till priset af en fortsatt monopolställning för en grupp aktieägare, hvilkas aktier blifvit för värdefulla att kunna af staten utlösas.

Rättelsen af detta påtagliga missförhållande ligger ofantligt nära till hands. Man behöfver blott i aftalet införa ett stadgande om ett *maximipris*, utöfver hvilket lösesumman icke må af gode männen sättas. Det kunde helt visst finnas giltiga skäl, med hänsyn till de stora vinster som dessa aktier torde komma att gifva, att begränsa detta pris till det nominella värdet, 40 millioner kronor. Men därtill finnes väl för närvarande ringa utsikt, och vinnes en uppgörelse, må då gärna för mig rundlig frikostighet visas bolaget intill det sista. Kungl. Maj:t har själf räknat med en lösesumma af 140 millioner kronor. Det må då ej vara obilligt att bestämma, att lösesummans belopp åtminstone ej må öfverstiga 150 millioner kronor. Med den tendens till höga järnpriser, hvarmed fackmännen räkna, måste stadgandet af ett dylikt maximum helt visst anses som en oundgänglig förutsättning för att själfva hufvudsyftet med uppgörelsen verkligen i en framtid nås: att malmbergen omsider återföras i det allmännas ägo.

På grund af hvad här anförts, tillåter jag mig därför hemställa,

att Riksdagen måtte förklara, att den för sin del godkänner det i Kungl. Maj:ts proposition n:o 107, Bil. A, innehållna förslag till öfverenskommelse under den förutsättning, att i densamma införes det stadgande, att vid den i § 9 omnämnda värdering lösesumman för bolagets stamaktier icke må under några förhållanden bestämmas högre än till 150 millioner kronor.

Stockholm den 10 april 1907.

Hjalmar Branting.
